

Tudomány és protestantizmus.

Írta: Vári Albert.

A tudományt önértékétől megfosztani s aztán az egyház szolgálatába állítani; annyi értéket tulajdonítani neki, amekkora erővel az egyház céljait előmozdítja; ellenben a dogmák szűk keretein túlfejlődő tudományt üldözni, arra átkot szórni, ellene sillabusokat kibocsátani, önfeláldozó apostolait inkvizíció elébe hurcolni s börtönbe vagy máglyára vinni, az egyházi embereket antimodernista esküre kényszeríteni; a Szent István akadémiát a felekezetieskedő tudomány érdekében megteremteni: mindezeket a katholicizmustól megszoktuk s katolikus álláspontról meg is tudjuk érteni. Ott a vallás és dogma egyet jelentenek. A dogmák csalhatatlan tekintéllyel hitelesítve fejezik ki az örök igazságot. A világ haladhat, az emberiség lelki világa átalakulhat, az ég és a föld elmúlhatik, de a dogmák mindörökre megmaradnak változatlanul. Azért a tudomány, ha élni akar, szabja magát a csalhatatlan dogmákhoz. Tiltott területen ne kalandozzék. A vallás kérdéseibe ne avatkozzék, hanem fogadja el azt, ami elő van írva s ha mégis józan értelmé fellázadna egy vagy más tekintetben, akkor nyugtassa meg magát avval a régi elvvel: „Credo, quia absurdum“.

De mi a protestantizmus igazi lényege szerint? Tiltakozás a katholicizmusnak ezen merev változhatatlansága ellen. Tiltakozás a dogmák örök érvénye ellen. Tiltakozás az ellen, hogy a vallás külső alakja és belső tartalma összezavartassék. Itt nem a dogma, nem a szertartás, nem a külső cselekedetek, hanem a hit üdvözít. Itt az élet a fejlődésben, a haladásban áll. Az életelen és hitelre nem találó dogmák csak mumiák, de nem arra valók, hogy a lelket megkössék, a fejlődést megállítsák s a tudományt diszkréditálják. Itt nem a dogmák vezetnek és irányítják a tudományt, hanem a tudomány fejleszti a dogmákat. Itt a

legfőbb érték az egyén szabad hite és független meggyőződése. Nem a dogmák teremtenek hívő embereket, hanem a hívő emberek teremtenek dogmákat. Szóval a protestántizmus az egyéni szabadság tiszteletben tartását, a meggyőződés szentségének elismerését, a hit üdvözítő voltának méltánylását s így vallási liberálizmust tesz föl. Amíg ezen az úton jár a magyar protestántizmus, addig a saját lábán jár, hivatásának él s célját: a jézusi keresztyénség megvalósítását előmozdítja. De mihelyt az orthodoxia sűrű köde reá nehezedik s a csalhatatlanság és változhatatlanság merevségével hadat üzen az egyéni hitnek s a meggyőződés szabadságának, azonnal elveszti létjogosultságát s önmagát tagadja meg.

Sajnos, hogy éppen a reformáció 400-dik évében fordulnak elő jelenségek, melyek arra engednek következtetni, hogy a protestánsok egy része a katholicizmustól kölcsönzött fegyverekkel próbál viaskodni. Megretten a liberális szónak hallatára s ijedtében az ördögöt festi a falra, még mielőtt az megérkezett volna. Ezt a degenerált irányzatot olvassuk ki dr. *Patay Pálnak*, a *Prot. Egyh. és Isk. Lapnak* f. é. 30. számában megjelent „Theológiai doktorátus“ című cikkéből. Arról van szó, hogy a „Lelkészegyesület“ című lap f. é. 27. számában a debreceni egyetem ref. theol. fakultásának a doktori szigorlatokról szóló szabályzatával foglalkozva, az alábbi megjegyzést fűzi hozzá: „Hisszük, hogy pl. a 2. § 4. p., a 3. § g. p. *szabadszelleme* kezelése mellett áldásos lesz az egész hazai protestántizmusunkra. Legyen is úgy. A *liberálizmus* egyik diadala gyanánt ünnepeljük azt, célja tehát csakis a lelkiismereti meggyőződés alapján létrejött igazi tudományos teológiai munkásság megbecsülése és elősegítése lehet.“ Ezeknek az erős és öntudatos protestáns irányzatról tanuskodó igaz szavaknak előttünk még különös értéket kölcsönöz az a körülmény, hogy azok éppen Debrecenből indultak ki. Azonban a dr. *Patay Pál* szemében a „liberálizmus“ és „a lelkiismereti meggyőződés“ vörösposztóként jelenik meg s mély gondokba merül miatta. Mit jelenthet az a „szabadszelleme“ kezelés? Hiszen e mellett megeshetnék az a csoda, hogy unitárius lelkész szerezhetne doktori címet a debreceni egyetemen. S milyen világfelfordulás következne

ebből! Milyen szégyene lenne ez a debreceni fakultásnak! Nem! Ezt meg kell akadályozni minden áron! Azért vagyunk protestánsok, — gondolja magában, — hogy tiltakozzunk. Tiltakozunk a „liberálizmus“ és „a lelkiismereti meggyőződés“-en alapuló munka megbecsülése és elősegítése ellen! S orthodoxyával fölvertezett mellét oda tartja a szerinte meggondolatlan liberálizmusból eldobott könek, hogy azt feltartóztassa s így megmentse a debreceni egyetemi fakultás reputációját. Don Kisotszerü harcában így vitézkedik a seholsen létező ellenséggel: „Ha a Prot. Irod. Társaság, — melynek célja a prot. tudomány művelése — kizárja magából az unitáriusokat, ki kell zárnia a debreceni egyetem ref. teol. fakultásának is a doktori szigorlatért folyamodó unitárius teológusokat.“ „Különös dolog volna — mondja tovább, — ha ref. hittudományi kar elősegítene és S. Th. doktorrá avatna egy unitárius lelkészt, aki pl. az egyháztörténelmi szakcsoportból ohajtana szigorlatozni s írásbeli dolgozatul megírná „lelkiismereti meggyőződése“ alapján Kálvin és Servét vagy Melius és Dávid Ferenc küzdelmét, vagy a rendszeres teológiai szakcsoport és keresztény erkölcsstan köréből: A szentháromság, vagy Krisztus istensége dogmának historiai kifejtését és bírálatát.“ Ime egy őszinte nyilatkozat, amely a dogmai korlátokon kívül nem tud és nem akar önálló tudományos működést elismerni, amely a XX-ik század tudományát a középkori scholasztika nivójára akarja lesülyeszteni. A teológia vagy tudomány és akkor föltétlen szabadságra tart igényt és helye van az egyetemen a többi tudományok mellett, vagy tisztán felekezeti ábránd s akkor maradjon az egyház szűk keretei között s annak gyámkodása mellett, mert egyetemen helye nincsen. És vajjon a dr. *Patay* által is megsíratott magyar protestánsizmus egyik „átkának“: „a pártikularizmusnak, a széthúzásnak“ elenyésztetése céljából is nem lenne-e jótékony hatású, ha az egyes szétválasztó s ellentéteket szító kérdések önálló, tudományos alapon tisztázhatnának? Nem vinne-e ez előbbre egymás megértésében és méltánylásában s nem oszlatna-e el sok ádáz harcot és égyenetlenséget, hogy közelebb jussunk ahhoz a jézusi eszményhez: „Arról ismernék meg, hogy az én tanítványaim vagytok, ha egymást szeretitek.“

Megtörténhetnék biz az, hogy egyikünk vagy másikunk hamis bálványa talán a porba hullana, de hisz a reformátorok nem is a bálványimádásra tanítottak. Azonban a Patay Pálok lelki világa messze van még a jézusi magaslattól s messze van az egyenlőségnek és viszonyosságnak elvétől, melyet hazai törvényeink is kimondanak. Ő azt kívánja, hogy az állam legyen bőkezű, „liberális“, mikor nekünk ad, de az egyház legyen szűkkeblű és türelmetlen, mikor tőle kérnek valamit, még ha az a „lelkiismereti meggyőződésen“ alapuló tudomány támogatása és elősegítése volna is. Mert szerinte „az állam egy bizonyos foku(?) liberálizmusnál egészségesen fejlődhetik, erősödhetik, míg az egyház, még a ref. egyház is, ugyanolyan fokú liberálizmussal sorvadhat, pusztulhat.“ Az ő szemében szálla és sérelem az, ha a róm. kath. teológusokkal szemben a ref. teológusok zla-csonyabb fokú képzésben részesülnek. Igazságtalanság volt az, hogy az egyetemen csak a r. kath. teológiának volt polgárjoga s a reformátusnak nem. Ellenben ha már az unitáriusok vannak ugyanolyan hátrányban a reformátusokkal szemben, az már nem igazságtalanság s előre protestál az ellen, hogy ezt a debreceni egyetemi fakultás valamiképpen kiegyenlíteni próbálja. „Ha ki tudják küzdeni maguknak az unitáriusok a teológiai fakultást valamelyik egyetemen — tegyék“, mondja nagylelkűen, de addig csak maradjanak kiközösítve a tudományos világból. Hol van itt az igazság, az egyenlő mérték s különösen a szeretet? Bizony, bizony a *dr. Patay Pál* cikkének irányzata sem nem tudományos, sem nem protestáns, sem nem keresztényi. Mi meg vagyunk győződve, hogy a debreceni egyetem ref. teol. fakultásának tanárai nem az ő receptje szerint fogják kezelni a teológiai tudományok ügyét, mert aszerint nem adhatnának doktori címet azoknak a ref. teológusoknak sem, akik „lelkiismereti meggyőződésük“ alapján a ref. egyházi dogmák keretein túlnőnek. Már pedig a debreceni fakultás bizonyára nem akar ref. jézsuitakat nevelni.

Az idei főtanács.

Az idei főtanács aug. 26—26-án tartott ülései semmiben sem tértek el a boldog békés évek üléseitől. Az egyházi és iskolai közigazgatásnak ugyanazon tárgyai és mozzanatai foglalták le az érdeklődők figyelmét, mint máskor, holott a háború s annak vészes forgataga sok tervet és gondolatot kellett volna hogy fölvesse, a tanácskozásnak sok lélek aggodalmáinak kellett volna hogy visszhangot adjon. Nem történt meg sem az, sem emez. Ámde volt az üléseknek két emlékezetes mozzanata. Egyik a mi általános tiszteletnek és nagyabecsülésnek örvendő főgondnokunk ünneplése, amely bensőségével, közvetlenségével és melegségével egyaránt megragagta a lelkeket. Az elhangzott beszédek hallatára az idegennek is éreznie kellett, hogy itt az igazi érdemet ünneplik és ünneplik szivből és önként és igazán.

De a milyen meleg és szinte mámoros hullámba hozta ez az ünneplés a lelkeket, éppen annyira visszaszító és elszomorító volt az a vitatkozás, amely az „Unitárius Egyház”-ban megjelent névtelen cikk körül kifejlődött. A kérdés lényegében sokkal jelentéktelenebb volt, semhogy megérdemelte volna azt a hosszú időt, melyet legfelsőbb törvényhozó testületünk szükön kimért idejéből ráfordított s azt a buzgó igyekezetet és forró indulatot, melyet a lelkekből kiváltott. Egyházi és iskolai közigazgatásunk vezetésének objektív hangú, jó indulatú, a javítást, a köz előmenetelét és boldogulását célzó bírálata kétségvonhatatlan joga egyházunk minden tagjának. Ezt a jogot érinteni, megnyirbálni nem szabad senkinek. Ez ellenkezik nemcsak protestáns önérzetünkkel, de általában a közéleti ethika legelemibb követelményeivel is. Aki közügyet intéz, az vessen számot ázzal, hogy ténykedésének minden mozzanata a nyilvánosság bírálata alá esik. De amikor